

Brazil – taj uzavreli višekulturni atlantski kotao

Kada pomislimo na Brazil, obično zamišljamo zemlju žarkih boja, senzualnih i rasplesanih žena i muškaraca, zemlju punu vrućih ritmova sambe, *forró*a i lambade, zemlju karnevala i nogometa. To je slika Brazila koju prodaju turističke agencije diljem svijeta, no ta je slika zapravo tek relativno nedavan konstrukt – kolektivna invencija potaknuta kulturnim pokretima kao što su bili Modernizam iz 1922. i Tropikalizam s kraja šezdesetih, a koja se danas ogleda u školama sambe, u grupama *afoxéa*, u sjevernoistočnim frulašima, u *capoeiri*, kao i u promotivnim krajolicima amazonskih prašuma, gaučovskih pampi i megapolisa.

Prije toga Brazil je bio nacija koja je težila europeizaciji i odbacivala elemente koji će uz pomoć najpoznatijeg brazilskog sociologa Gilberta Freyrea postati simboli nacionalnog identiteta: samba, izmiješanost rasa i/ili kultura i tropska klima.

Za Freyrea se može reći da je kulturni izumitelj Brazila. On je prvi prikazao pozitivnu sliku hibridnog i izmiješanog Brazila u svom djelu iz 1933. *Casa grande & senzala* (*Gospodska kuća & nastamba robova*). Snaga njegove ideje nalazi se u okupljanju svega što sačinjava brazilski scenarij, bez homogeniziranja raznolikosti, te u tumačenju spoja tih raznolikosti kao rađanja novoga nacionalnog entiteta koji sadrži višestruke rasne i kulturne aspekte. Prema freyreanskoj teoriji, i sama tropska klima vodi dijalog s izgradnjom nacionalnog identiteta pa sociologija koja je prati također mora biti “izmiješana, hibridna ili amfibijska”.

Do prvih doticaja rasa i kultura na tom tlu dolazi za vrijeme portugalskih prekomorskih putovanja, prije više od petsto godina. Naseljavanjem bijelih kolona i afričkih robova u doticaju s indijanskim autohtonim stanovništvom nastao je konglomerat raznih religijskih praksi koje su danas u pozadini svakoga glazbenog ili književnog iskaza. Proces miješanja kultura samo se dodatno nastavio u novije vrijeme globalizacijom, ovaj put uglavnom virtualno, u našim umovima, dovodeći do novih kulturnih identiteta gotovo svakodnevno. Tako se u Brazilu neprekidno provodi asimilacija novih vrijednosti bez negiranja bitnih tradicionalnih vrijednosti u vidu amerikanizacije, afrikaniizacije ili tropikalizacije bez deluzitanizacije ili deeuropizacije, ili modernizacije bez debrazilizacije.

Brazil je, može se reći, najveći primjer transnacionalnog kulturnog amalgama među luzofonim zemlja-

ma. Zato u svojoj znakovitoj pjesmi *Nacionalna himna* (*Hino Nacional*), Carlos Drummond može reći: “Nijedan Brazil ne postoji”, jer postoje mnogi Brazili, ne samo jedan. Njegovo je podrijetlo u pluralnosti, u izgradnji identiteta na raznolikosti.

U tom smislu brazilska književnost pokazuje vječitu potragu za identitetom, otuda razrada njihovih nasljeđa, indijanskih, crnačkih, otuda regionalizam u književnosti, te nastojanja predmodernista i modernista da pronađu izvanportugalske elemente u svojoj kulturi.

Brazilski modernizam, koji je kulminirao u Tjednu moderne umjetnosti 1922, nastoji prikazati istinski Brazil sa svojim favelama, marginaliziranim narodom, bez romantičarskih idealiziranja, što je prisutno već 1902. u djelu *Os Sertões* (*Zaleđa*) Euclidesa da Cunhe. Dvosmislen je pogled na luzitansko nasljeđe i u pjesmi *Tropski fado* brazilskoga kantautora Chica Buarque: “Svi smo u luzitanskoj krvi naslijedili izvjesnu dozu lirizma (uz sifilis, naravno) / Čak i kad su moje ruke zauzete mučenjem, davljenjem, pokoljima, / Moje srce sklapa oči i iskreno plače...” Ta je pjesma nastala u vrijeme brazilske vojne diktature pa njezin tekst istodobno predstavlja i kritiku tadašnjeg brazilskog režima.

Međutim, postmodernizam je u Brazilu donio zakret upravo na polju identiteta. Prijašnje nacionalne teme, priče smještene u unutrašnjost zemlje, ustupaju mjesto subjektivnim i urbanim ispovijestima koje bi se mogle dogoditi na bilo kojem mjestu u svijetu. Dok je u svojem romanu *Gabriela, klinčić i cimet* iz 1958. Jorge Amado pisao: “Protezala su se polja kakaa po cijelom jugu Bahije, čekajući kišu nužnu za rast plodova koji su se tek razvili iz cvjetova na kakaovcu”, Carola Saavedra u romanu *Toda Terça* (*Svaki utorak*) gotovo pedeset godina poslije piše: “Promet je grozan, ovaj grad, ovaj kaos danas, a osim toga, uvijek na kraju izgubim kišobran.” Nekada su prevladavali ruralni ili tropski ambijenti, dok se današnje priče odvijaju u urbanim prostorima i njihove autore više ne zanima nacionalni identitet. U žarištu više nisu društveni i povijesni aspekti Brazila, nego pripovijedanje koje se okreće intimnim sferama, autofikciji, čestim autobiografskim elementima kao u romanu *Vječni sin Cristóvão Tezze* ili *Diário da queda* (*Dnevnik pada*) Michela Lauba. Upravo o tome govori pred-

govor izdanju *Najbolji mladi brazilski romanopisci* književnoga časopisa Granta iz 2012: “Mnoge je godine taj identitet definiran kao povratak na selo ili u ‘autentičan’ Brazil. No današnji pisci djeca su jedne plodne i otvorene nacije, oni su građani svijeta jednako koliko i Brazilci.”

U toj petoj po veličini zemlji koja broji oko sto pedeset milijuna stanovnika, u tom uzavrelom atlantskom kotlu rasa, boja i kultura, uz neprestane zvukove bubnjeva i korake plesa, svaki književni pregled nužno biva krnjim. Ovaj isječak iz raznovrsnih brazilskih

kultura ponajprije je jedan pogled u njihovu književnost, i to pogled “iznutra”, iz pera samih brazilskih književnih znanstvenika koje naša publika još nije imala priliku upoznati. Dakle, ovdje se prvi put susrećemo s književnopovijesnom i teoretskom misli brazilskih stručnjaka koji progovaraju o važnim pitanjima književnosti i kulture jedne zemlje koja je, unatoč svim povijesnim previranjima i problemima, okrenuta budućnosti, i to voljom onih koji u njoj žive i stvaraju, kao što kaže Caetano Veloso: “Brazil će biti dobro, jer ja to želim!”